

Sygn. akt I C 181/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 marca 2020 roku

Sąd Okręgowy Warszawa-Praga w Warszawie I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący SSO Kinga Kubuj

Protokolant stażysta Emilia Zawistowska

po rozpoznaniu w dniu 26 lutego 2020 roku w Warszawie

na rozprawie

z powództwa T. S.

przeciwko J. O. (1)

o ustalenie

1. ustala, że powódce T. S. przysługuje prawo do rodzinnego grobu nr (...) położonego na terenie Cmentarza (...) w W., przy ul. (...);
2. umarza postępowanie w zakresie dotyczącym ekshumacji zwłok J. O. (2);
3. w pozostałym zakresie powództwo oddala;
4. znosi wzajemnie koszty zastępstwa procesowego;
5. rozliczenie kosztów postępowania poleca referendarzowi sądowemu ustalając, że koszty te obciążają obie strony postępowania po połowie.

Sygn. akt I C 181/17

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 15 lutego 2017 roku (data stempla) powódka T. S. wniosła o ustalenie prawa powódki do wyłącznego dysponowania, ewentualnie do współdysponowania, grobem rodzinnym nr (...), znajdującym się na (...) Cmentarzu Komunalnym w W., którego zarządcą jest pozwana Gmina – Miasto (...) W.. Jednocześnie wniosła o ustalenie, że ww. prawo powódki przysługiwało jej przed pochowaniem w tym grobie Z. S., tj. przed 1979 rokiem, ewentualnie że istniało przed pochowaniem w tym grobie J. O. (2), tj. przed 1988 rokiem. Ponadto powódka wniosła o zobowiązanie pozwanej do ekshumacji na jej koszt pochowanej J. O. (2) z grobu rodzinnego nr (...) w celu i na czas pogłębienia tego grobu do maksymalnej ilości kondygnacji

W uzasadnieniu powódka wskazała, że w grobie nr (...) położonym na (...) Cmentarzu Komunalnym w W. w 1936 roku pochowana została M. S. – prababcia powódki, następnie w 1979 roku w grobie tym pochowano Z. S. – matkę powódki, w 1988 roku J. O. (2) – wujka powódki, zaś w 2015 roku J. O. (2) – żonę wujka powódki. Powódka dowiedziała się od dyrektora cmentarza o tym, że nie przysługuje jej prawo do tego grobu. Chciała być w nim pochowana razem ze swoją prababcią i matką. Wskazała, że w grobie tym znajdowały się cztery miejsca, ostatnie miejsce zajęła J. O. (2), pochowana tam w 2015 roku. Przed jej pochówkiem powódka proponowała pogłębienie grobu,

czego jednak nie uczyniono. Obecnie powódka domaga się uznania jej prawa do grobu, chciałaby też pogłębić grób, tak aby istniała możliwość pochowania w nim powódki, w tym celu niezbędna jest tymczasowa ekshumacja J. O. (2). Wskazała, że w przypadku uznania jej powództwa przez Sąd, zasadne będzie przeprowadzenie ekshumacji na koszt pozwanej. Powódka wskazała, że po śmierci M. S. grób wykupiła H. G., która przekazała prawo do dysponowania grobem J. K.. Wskazała, że sytuacja taka jest niezgodna z przepisami prawa i utrwalonym orzecznictwem, gdyż dysponowanie grobem jest ograniczone w sytuacji, gdy złożono w nim już jakieś ciało, wówczas grób taki nie może być już przedmiotem rozporządzenia. Powódka podniosła, że umowa między H. G. a J. K., dotycząca dysponowania grobem, w którym złożono już zwłoki babci powódki, jest nieważna, a powódce przysługuje wyłączne prawo do dysponowania grobem rodzinnym. Wskazała, że nikt nie konsultował się z nią przed pochowaniem w tym grobie J. O. (2) i J. O. (2). W opinii powódki, nawet gdyby umowa między H. G. a J. K. była ważna, to dysponent grobu powinien uwzględniać przy podejmowaniu decyzji prawa osobiste osób, określonych w art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych, tj. pozostały małżonek, wstępni, zstępni, krewni w linii bocznej do 4 stopnia pokrewieństwa, powinowaci w linii prostej do 1 stopnia pokrewieństwa, do grona których należy również powódka. Jeżeli zaś prawa osobiste przysługują więcej niż jednej osobie, wszelkie decyzje osoby te powinny podejmować wspólnie (pozew k. 4-8).

W odpowiedzi na pozew z dnia 12 maja 2017 roku (data stempla) pozwana J. O. (1) wniosła o oddalenie powództwa i zasądzenie na jej rzecz kosztów procesu (odpowieź na pozew k. 19-21).

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

Grób o numerze (...) położony jest na Cmentarzu (...) w W., należy do Diecezji (...), w której imieniu administruje nim Zarząd Cmentarza (...). Grób ten jest grobem murowanym wielokatakumbowym. Ostatnia katakumba została zajęta w dniu 7 kwietnia 2015 roku, w wyniku czego grób został zamknięty na 20 lat, do 7 kwietnia 2035 roku. Bez pogłębiania grobu istnieje obecnie możliwość pochowania pod płytą grobu dwóch urn ze szczątkami ludzkimi za zgodą osób uprawnionych (pismo Zarządu Cmentarza (...), k. 105).

W grobie tym w 1936 roku pochowano M. S.. W 1951 roku przedmiotowy grób został wykupiony przez H. G. – córkę Z. O., z domu S., wnuczkę M. S.. W 1979 roku w grobie o numerze (...) pochowano Z. S. – córkę J. S., matkę powódki. T. S. zwróciła się wówczas do Z. O. i H. G. o wyrażanie zgody na pochowanie w grobie Z. S.. Z. O. i H. G. wyraziły wówczas na to zgodę wskazując jednocześnie, że tylko jedno miejsce będzie przeznaczone właśnie dla Z. S., a pozostałe dla rodziny O.. Opłatę za dokonanie pochówku matki wniosła wówczas powódka. Następnie w 1988 roku miał miejsce pochówek J. O. (2) – syna Z. O., z domu S., brata H. G.. Nikt z rodziny O. nie poprosił powódki o zgodę na pochówek J. O. (2) w grobie nr (...). Opłatę za pogrzeb i za kolejne 20 lat korzystania z grobu uiściła wówczas jego córka J. O. (1). Wtedy też grób (...) został przekształcony z ziemnego na murowany. W marcu 2011 roku prawo do dysponowania grobem nabyła J. K. – córka H. G., która wykupiła grób. Następnie w sierpniu 2011 roku prawo do dysponowania grobem przeniesiono z J. K. na J. O. (1), która w 2015 roku jako dysponentka grobowca wyraziła zgodę na pochowanie w nim swojej matki J. O. (2) oraz oświadczyła, że ma świadomość, iż grób po tym pochówku, w związku z wyczerpaniem miejsc w grobowcu, będzie zamknięty na 20 lat. Oświadczenia złożone tak przez J. K., jak i przez J. O. (1) zawierały ponadto stwierdzenia, że w przypadku podania niezgodnych z prawdą faktów lub zgłoszenia się ewentualnych spadkobierców, osoba składająca oświadczenie przyjmuje na siebie całą odpowiedzialność prawną i finansową, z wyłączeniem Zarządu Cmentarza (...) w W. (karta grobu k. 45 akt I C 608/16, potwierdzenie opłaty za użytkowanie grobu k. 46 akt I C 608/16, kwit nr (...) k. 47 akt I C 608/16, kwit nr (...) k. 53 akt I C 608/16, kwit nr (...) k. 24, karta zgonu k. 48, 56 akt I C 608/16, odpisy skrócone aktów zgonu k. 49, 52, 57, 58, 68 akt I C 608/16, odpis skrócony aktu małżeństwa k. 66 akt I C 608/16, odpis skrócony aktu urodzenia k. 67 akt I C 608/16, faktury VAT k. 59, 61, 69, 73, 76 akt I C 608/16, informacje o grobie k. 62, 70 akt I C 608/16, oświadczenia k. 71-72, 74-75, 77 akt I C 608/16, zeznania świadka J. K., k. 40-44, zeznania świadka M. O. (1), k. 83- 85, zeznania M. O. (2), k. 85-86, zeznania świadka T. Ł., k. 87-88, zeznania świadka A. G., k. 70-72, zeznania pozwanej, k. 99v-100v).

Powódka chciała być pochowana w przedmiotowym grobie, jednakże od Dyrektora Zarządu Cmentarza (...) dowiedziała się, że nie jest to możliwe – nie przysługuje jej bowiem prawo do grobu. Nadto wszystkie miejsca w

grobowcu zostały już zajęte i niemożliwy jest kolejny pochówek przed upływem 20 lat. Dysponentka grobowca nie konsultowała się z powódką w kwestii pochowania w grobie J. O. (2). W 2015 roku powódka w czasie wizyty na cmentarzu zorientowała się, że grób był przygotowywany do kolejnego pochówku w związku z powyższym udała się do Zarządu Cmentarza (...) aby ustalić, kto ma być w grobie pochowany. Wobec zgłoszonych przez powódkę twierdzeń ksiądz reprezentujący Zarząd Cmentarza (...) zorganizował spotkanie powódki z J. O. (1) i J. K.. W czasie spotkania powódka zaproponowała pogłębienie grobu przed pochowaniem J. O. (2) tak aby mogła tam w przyszłości zostać pochowana. J. K. i J. O. (1) podały, że są jedynymi spadkobierczyniami grobu przedkładając odpowiednie dokumenty i oświadczyły, że nie życzą sobie aby powódka pogłębiała grób i była w przyszłości w nim pochowana. Wówczas pogłębienie grobu było możliwe bowiem ostatni członek rodziny był pochowany w 1988 roku. Ostatecznie doszło do pochówku J. O. (2) bez zgody powódki (zeznania świadka J. K., k. 40-44, zeznania świadka M. D., k. 67-70, zeznania powódki, k. 98-99v, zeznania pozwanej, k. 99v-100v).

Obecnie grób należy do rodziny M. S., jego dysponentką jest J. O. (1). Cmentarzem, na którym znajduje się grób, zarządza w imieniu Diecezji (...) Zarząd Cmentarza (...) (karta grobu k. 45 akt I C 608/16, pismo k. 23 akt I C 608/16).

Powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy ustalił na podstawie powołanych dowodów z dokumentów zawartych w aktach sprawy, jak również w oparciu o zeznania stron oraz świadków. Zdaniem Sądu dokumenty, w zakresie w jakim Sąd oparł na nich swoje ustalenia, są wiarygodne, wzajemnie się uzupełniają i tworzą spójny stan faktyczny.

Sąd zważył, co następuje:

Jak obecnie powszechnie przyjmuje się w doktrynie i orzecznictwie, prawo do grobu ma charakter cywilnoprawny, a umowa o pochowanie zwłok jest czynnością cywilnoprawną zawartą przez osobę fizyczną z zarządem cmentarza, z której wynika szereg uprawnień dla osoby, dla której kult pamięci osoby zmarłej pochowanej w tym grobie, jest jej własnym dobrem osobistym. Suma tych uprawnień stanowi prawo do grobu (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 7 grudnia 1970 roku, sygn. akt III CZP 75/70, OSNCP 1971/7-8/127). Prawo to zostało wielokrotnie opisane przez Sąd Najwyższy jako mające dwojaki charakter: osobisty i majątkowy, przy czym na pierwszy plan wysuwają się elementy osobiste, do których zalicza się prawo do pochowania zwłok uprawnionego w wybranym przez niego miejscu, jeżeli dokonał takiego wyboru i obok zwłok jego bliskich, prawo opieki nad grobem, sprawowania kultu osoby tam pochowanej, podjęcia decyzji o pochowaniu innych osób bliskich itp. Prawo to ma także elementy majątkowe, takie jak np. ponoszenie wydatków związanych z utrzymaniem prawa do grobu oraz utrzymaniem samego grobu, jednak mają one charakter podrzędny w stosunku do decydujących elementów niemajątkowych (porównaj między innymi uchwałę Sądu Najwyższego z 2 grudnia 1994 roku, sygn. akt III CZP 155/94, OSNC 1995/3/52 oraz wyroki z 19 kwietnia 1996 roku, sygn. akt I CRN 53/96 i z 7 maja 2009 roku, sygn. akt IV CSK 513/08, nie publ.).

Po pochowaniu pierwszych zwłok w grobie, o tym komu przysługuje i jak długo trwa prawo do tego grobu decydują okoliczności mające źródło w stosunkach osobistych wynikających z bliskości i kultu pamięci osoby zmarłej jako żywią osoby jej bliskie, opiekujące się grobem. Jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, po pochowaniu pierwszych zwłok w tej kwestii nie mają decydującego znaczenia przepisy ustawy z dnia 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2126, z późn. zm.- dalej: "ustawa o cmentarzach"), w tym art. 10 ust. 1, mające charakter techniczny i porządkowy (porównaj między innymi wyrok z dnia 29 stycznia 2003 r. I CKN 1453/00, nie publ). Przysługujące osobie bliskiej prawo do grobu nie wygasa w szczególności wskutek nie uiszczenia opłat za grób ziemny ani wskutek tego, że inna osoba uzyskała zgodę zarządu cmentarza na pochowanie w wolnym miejscu innego zmarłego. Umowa zawarta z zarządem cmentarza obejmuje swoimi skutkami tylko umawiające się strony i nie unicestwia praw do grobu tego, kto wcześniej w tym grobie pochował zwłoki osoby bliskiej i kultywuje jej pamięć. Z tych względów zarządca cmentarza nie ma obowiązku zawiadomienia takiej osoby, że zamierza zawrzeć umowę z kimś innym (porównaj między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2002 r. II CKN 980/00, OSNC 2004/3/42). Wszystko to dotyczy w szczególności prawa do grobu murowanego lub grobowca z wieloma miejscami pochówku, do których, zgodnie z art. 7 ust. 3, nie mają zastosowania ograniczenia przewidziane w art. 7 ust. 1 i 2 ustawy o cmentarzach. Pochowanie w takim grobowcu zwłok osoby trzeciej bez zgody osoby, której przysługuje prawo do

grobu stanowi naruszenie tego prawa także wtedy, gdy pochówku dokonano na podstawie umowy zawartej z zarządem cmentarza. Stanowi to bowiem obiektywnie rzecz oceniając naruszenia prawa do grobu.

Przenosząc powyższe zasady do stanu faktycznego sprawy należy stwierdzić, że powódka nabyła prawo do przedmiotowego grobowca z chwilą pochowania w nim osób dla niej bliskich, jakimi były prababcia M. S. a następnie matka Z. S. i kultywowania ich pamięci przez opiekowanie się grobem.

W myśl art. 189 k.p.c. powód może żądać ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, gdy ma w tym interes prawny. Obecnie tak w orzecznictwie Sądu Najwyższego jak i w doktrynie dominuje pogląd o dopuszczalności wykorzystywania tego przepisu w celu ochrony dóbr osobistych. Decyzja co do sposobu ochrony powinna należeć do podmiotu, o którego dobro osobiste chodzi. Także więc wtedy, gdy doszło już do naruszenia dobra osobistego, powód powinien mieć możliwość wytoczenia powództwa jedynie ustalającego. Przesłanką jest oczywiście istnienie interesu prawnego. Do przyjęcia, że interes prawny istnieje, wystarczające jest to, że wyrok usunie mającą charakter obiektywny niepewność stanu prawnego. To obiektywne podejście można uzupełnić o element subiektywny wyrażający się w przekonaniu powoda o potrzebie udzielenia mu ochrony prawnej w tej właśnie formie, jeżeli przekonanie to ma oparcie w obiektywnie istniejących okolicznościach.

W świetle konsekwentnie podtrzymywanego stanowiska pozwanej, że powódka nie ma prawa do grobu nr (...) przyjąć, że T. S. miała interes prawny wytoczeniu przedmiotowego powództwa. Zdaniem Sądu Okręgowego prawo do grobu wbrew stanowisku pozwanej przysługuje łącznie wszystkim osobom najbliższym zmarłych, którzy pochowani są w spornym grobie, każda z tych osób jest współuprawniona i wszystkie mają równe prawa. Zważyć należy, że w przedmiotowym grobie leżą szczątki wspólnych przodków T. S. i J. O. (1). W efekcie na zmianę przeznaczenia lub sposobu korzystania z tego prawa musi wyrazić zgodę każdy z uprawnionych, bowiem taka czynność może naruszać prawo do kultu zmarłych oraz przysługujące każdemu z nich prawo do współposiadania i współdecydowania o prawie do grobu (wyrok Sądu Najwyższego z 7 maja 2009 roku, sygn. akt IV CSK 513/08, Lex 610221). W świetle utrwalonego już orzecznictwa Sądu Najwyższego poglądu, za bezzasadne uznać należy stanowisko konsekwentnie popierane przez pozwaną, że powódce nie przysługuje prawo do współdecydowania o tym kto może być w spornym grobie pochowany oraz dalsze stwierdzenie, że prawo to przysługuje jedynie stronie pozwanej, jako osobie będącej spadkobiercą właścicieli grobu oraz która poniosła opłaty na rzecz administracji cmentarza.

W ocenie Sądu nie było również podstaw do stwierdzenia, że skoro Z. O. i H. G., wyrażając zgodę na pochówek Z. S., oświadczyła, że w grobie będzie chowana od tamtej pory tylko rodzina O. to powódka została pozbawiona prawa do grobu. Argumentacja pozwanej prezentowana w toku niniejszego postępowania zmierzała do wykazania, że powódka nie ma prawa do grobu m.in. właśnie z tej przyczyny. Ze zgromadzonego materiału dowodowego nie wynika, aby powódka formalnie zrzekła się na rzecz rodziny O. swojego uprawnienia do grobu. Powódka prawidłowo poprosiła o zgodę na pochowanie matki w grobie nr (...) pozostałych uprawnionych do grobu, jednak wbrew twierdzeniom pozwanej, w tym zakresie Z. O. i H. G. nie mogły postawić jej warunku, że nie będzie mogła już więcej decydować o dalszym pochówku w spornym grobie. Prawo do grobu stanowi dobro osobiste a więc ma charakter niemajątkowy i co w tym przypadku najistotniejsze niezbywalny.

Mając na uwadze powyższe ustalenia Sąd uznał, że w przedmiotowej sprawie powódce prawo do rodzinnego grobu nr (...) położonego na terenie Cmentarza (...) w W. o czym orzeczono w pkt 1 sentencji wyroku.

Jednocześnie Sąd oddalił powództwo w zakresie w jakim powódka wносиła o ustalenie jej prawa do wyłączonego dysponowania grobem. Jak już zostało wskazane powyżej pozwana (i nie tylko ona) również posiada prawo do grobu nr (...). Tym samym w ocenie Sądu przyznanie powódce wyłącznego prawa do grobu naruszałoby dla odmiany dobra osobiste pozwanej oraz pozostałych bliskich osób pochowanych w grobie nr (...).

Nie było również możliwości przyznania powódce prawa do grobu z datą wsteczną tj. od 1988 roku, ponieważ posiada je ona w zasadzie od urodzenia. Pochowanie w 1936 roku w grobie prababci powódki, M. S. wpłynęło na powstanie

prawa do grobu T. S. jako prawnuczki. Tym samym ograniczanie prawa do grobu z datą wsteczną nie miałyby jakiegokolwiek sensu.

W tym miejscu wskazać należy, że wszelkie decyzje dotyczące przedmiotowego grobu powinny być podejmowane przez wszystkich bliskich osób tam pochowanych, nie tylko powodów czy tylko pozwanych. W razie konfliktów do rozwiązywania spornych kwestii pomiędzy współuprawnionymi związanych z korzystaniem ze wspólnego grobu powinny mieć zastosowanie przepisy art. 199-205 k.c., które wprawdzie dotyczą zarządu rzeczą wspólną będącą przedmiotem współwłasności, niemniej w drodze analogii mogą mieć zastosowanie do wspólności innych praw, w tym również do wspólnego prawa do grobu.

O kosztach Sąd orzekł na podstawie art. 100 k.p.c., przyjmując, że powódka wygrała niniejszy proces w 50 procentach, polecając jednocześnie na podstawie art. 108 k.p.c. ich szczegółowe rozliczenie referendarzowi sądowemu.